

ALİ FUAD BAŞGİL'İN “GENÇLERLE BAŞBAŞA” ADLI ESERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLER

Mustafa BAYAR*

Öz: Sağlıklı ve nitelikli toplumların varlığı, sahip olunan değerlerin korunması ve bunları sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmasıyla mümkündür. Bu nedenle değerler eğitimi alanında yürütülen çalışmalar son yıllarda gerek ülkemizde gerekse dünyada hız kazanmıştır.

Bu çalışmada, çağdaş bir nasihatname örneği olan Ali Fuad Başgil'in "Gençlerle Başbaşa" adlı eserinde yer alan değerleri tespit etmek ve eserin değerler eğitimi açısından önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Araştırma neticesinde toplam 23 değer tespit edilmiş ve incelemeye konu olan eserin değerler eğitimi açısından zengin içeriğe sahip olduğu ve müfredat programlarıyla benzer değerlere vurgu yaptığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ali Fuad Başgil, Değer, Değerler Eğitimi, Müfredat programı, Ahlak

THE VALUES IN THE ALI FUAD BASGIL'S WORK NAMED "GENCLERLE BASBASA"

Abstract: The existence of healthy and qualified societies is possible with preserving the values of societies and conveying them to the next generations in a healthy way. Therefore, the studies carried out in the field of values education gained speed both in the world and in our country recent years.

In this study, it was aimed to determine the values in Ali Fuad Basgil's work named "Gençlerle Basbasa" which an example of contemporary advice, and to draw attention to the importance of the work in terms of values education. In this study, document analysis method was used from qualitative research methods and the results were interpreted.

As a result of the research, a total of 23 values were determined and it was concluded that the work, which subject to investigation, has rich content in terms of value education and emphasizes similar values with curriculum programs.

Key Words: Ali Fuad Basgil, Value, Values Education, Curriculum, Moral

1- Giriş

Dürüst ve ahlaklı fertlerin oluşturduğu duyarlı bir toplum meydana getirmek için öğüt verici türde eserlere her kültürde rastlamak mümkündür. İslam düşüncesi ve edebiyatında bu eserler "nasihatname" ismiyle anılmıştır. Bu tür

ORCI ID : 0000-0002-5191-7922

DOI : 10.31126/akrajournal.481798

Geliş tarihi : 12 Kasım 2018 / Kabul tarihi: 01 Ocak 2018

*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Toki Şehit Uzman Çavuş Bahaddin Erturhan Ortaokulu, Sivas.

eserlerin yazılış amacı, insanların ahlaklı ve olumlu karakter özelliklerine sahip olmalarını sağlamaktır. Nasihatname yazarları kendilerini sorumluluk makamında gördüklerinden ahlaki, dinî, örfî bilgi ve duyarlılıklarını okuyucu kitlelere ulaştırma çabasında olmuşlardır. Toplumsal huzursuzlukların ve yozlaşmaların çoğaldığı dönemlerde yazılan nasihatnamelerin sayısında da belirgin artışlar olduğu görülmektedir.¹

Ali Fuad Başgil,² gençlere nasıl sahip çıkılması gerektiği konusunda kafa yoran, gençliğe yön veren, yol gösteren, onlarla konuşan Cumhuriyet Dönemi'nde yetişmiş önemli şahsiyetlerden biridir. O, “*Gençlerle Başbaşa*” adlı eserinde bilgi ve tecrübesiyle genç nesillere rehberlik etmiş, gençlere başarılı olma yolunun tehlikeli düşmanlarını anlatmış ve başarıya ulaşmanın şartları üzerinde durmuştur. Ayrıca terbiyenin ruh ve karakter üzerindeki tesiri ve verimli çalışma şartlarıyla ilgili gençliğe yol gösterici önemli öğütlerde bulunmuştur. Bu eserin ilk baskısı 1949 yılında yapılmış olup, yazarın daha önce gençlere verdiği konferansların genişletilerek yayınlanmasından oluşmaktadır.

Başgil eser hakkında şunları ifade eder: “Bu kitap, bir uzmanlık eseri değildir. Sadece fikri çalışma atölyesinin genç ve tecrübesiz çırakları için faydalı olacak bir rehberdir.”³

Söz konusu eser, yetişmekte olan genç nesillere ödev ve sorumluluklarını hatırlatan nasihat tarzında kaleme alınmış bir el kitabıdır. İskender Pala'ya göre, Başgil'in bu eseri Cumhuriyet döneminde yazılmış modern bir nasihatname örneğidir.⁴ Başgil'in düşünce dünyasında, gençlerin maddi ve

1. Murat Öztürk, “*Klasik Türk Edebiyatında Babadan Oğula -Ebeveynden Çocuğa- Nasihat Geleneği*”, Akademik Bakış Dergisi, S. 39, 2013, s. 2, <http://www.akademikbakis.org>. (Erişim Tarihi: 25.09.2018)

2. Ali Fuat Başgil, 1893 yılında Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğmuştur. İlk öğrenimini Çarşamba'da, orta öğrenimini ise İstanbul'da başlamış, Paris'te bitirmiştir. Yüksek öğrenimine Fransa'da devam eden Başgil, Grenoble Hukuk fakültesinden mezun olmuş, Paris Hukuk Fakültesinde “Boğazlar Meselesi” konulu teziyle doktorasını tamamlamıştır. 1929 yılında yurda döndükten sonra ilk resmi görevi Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Genel Müdür yardımcılığıdır. 1930 yılında Ankara Hukuk Fakültesinde doçent, bir yıl sonra aynı fakültede profesör olarak tayin edilmiştir. Uzun yıllar İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde hocalık yapan Başgil, 1961 yılında emekli olmuştur. 1967 yılında 74 yaşındayken İstanbul'da vefat etmiştir. Gençlerle Başbaşa, Din ve Laiklik, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Türkiye İş Hukuku, Türkçe Meselesi, Demokrasi ve Hürriyet, İlim Işığında Çözüm Meseleleri en önemli eserleri arasındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. A Selçuk Özçelik, “Ali Fuat Başgil”, DİA, C. V, İstanbul, 1992, s. 128-130; Emrullah Kılıç, Materyalizm Karşısında Ali Fuad Başgil, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 171-174.

3. Ali Fuad Başgil, *Gençlerle Başbaşa*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15.

4. İskender Pala, “*Nasihatname*”, DİA, c. XXXII, İstanbul, 2006, s. 409-410.

manevi değerlerle bütünleşmiş, bedenen ve zihnen daha sağlıklı ve donanımlı bireyler olarak topluma kazandırılması fikri yatmaktadır. Dolayısıyla ‘Gençlerle Başbaşa’ adlı eser, genç nesillerde olumlu davranış değişikliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan bir öğüt kitabı olmasının yanında güçlü pedagojik unsurlar da taşımakta, değerlere ve değerler eğitimine de yer verdiği görülmektedir.

Son zamanlarda her türlü bilimsel ve teknolojik gelişmeye rağmen dünyada görülen şiddet, maddi ve manevi tatminsizlikler; çevrede olup bitenlere karşı duyarsızlık, adaletsizlik, merhametsizlik, hoşgörüsüzlük ve hayattan memnuniyetsizlik gibi problemler, eksikliği hissedilen değerleri ve değerler eğitimi gerek dünyada gerekse Türkiye’de daha önemli bir hâle getirmiştir. Bu konuda Millî Eğitim Bakanlığı da, değerler eğitiminin okullarda daha etkin ve daha verimli gerçekleşmesi için çeşitli kararlar almış ve genelgeler yayınlamıştır. Okullardaki değerler eğitimi uygulamalarında Başgil’in ‘Gençlerle Başbaşa’ adlı eserinden faydalanmak mümkündür. Zira bu eser, Bakanlıkça belirlenen “Yüz Temel Eser” içerisinde yer almaktadır.

Çalışmada, çağdaş bir nasihatname örneği olan Başgil’in “Gençlerle Başbaşa” adlı eserinde yer alan değerleri tespit etmek ve eserin değerler eğitimi açısından önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Ayrıca tespit edilen değerlerin Schwartz ve Akbaş’ın değer sınıflamaları ile ortaokul müfredatında yer alan değerlerle uyumu inceleme konusu yapılmıştır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış, elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Adı geçen eser, baştan sona taranarak değerler tespit edilmiş ve fişlenmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla başka bir uzman tarafından eser tekrar incelenmiş, bulgular karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve ortak değerler tespit edilmiştir.

2- Değer ve Değerler Eğitimi

Disiplinler arası bir kavram olan değer; psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim, felsefe gibi çeşitli bilim dalları tarafından farklı yönlerden incelenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla değer kavramının neyi ifade ettiği konusunda farklı tanımlamalar yapıldığı görülür. İlk defa Znaniecki tarafından kullanılan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir.⁵

Değer sözlükte “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, üstün nitelik, meziyet, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi

5. Mustafa Aydın, *Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2010, s. 15; Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Sistem yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 83.

öğelerin bütünü”⁶ olarak açıklanmaktadır. Güngör değeri, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” şeklinde tanımlarken;⁷ Schwartz’a göre değer, insanların kendileri de dâhil olmak üzere insanları ve olayları değerlendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir.⁸ Eğitim açısından değer; bir varlığın ruhsal, toplumsal ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelik olarak tanımlandığı görülmektedir.⁹ Bu tanımlamalar ışığında değer kavramı; olaylar, nesnelere ve durumlar hakkında kişinin davranış ve düşüncelerini etkileyen inanç ve tutumlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Değerlerin tanımlanması noktasındaki çok görüşlülük değerlerin sınıflandırılmasında da görülmektedir. Farklı kişiler tarafından farklı değer tasnifleri yapılmıştır. Bu tasniflerden en çok kabul görenlerinden birisini Schwartz yapmıştır. Schwartz, Rokeach’ın değer sınıflaması üzerinde çalışarak değerleri, 10 temel değer tipi olarak gruplamıştır. Tüm gruplarda bulunan değer sayısı 56’dır.¹⁰ Schwartz’ın değer grupları ve listesi aşağıda verilmiştir.

Akbaş ise Türk Millî Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde hangi düzeyde gerçekleştiğini tespit ettiği çalışmasında Millî Eğitimin Temel Amaçları içerisinde yer alan değerlerin olduğu bir liste oluşturmuştur. Bu değerleri aşağıdaki şekilde kategorize etmiştir.¹¹

Tablo 1: Schwartz’ın değer sınıflaması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek, insanlar tarafından be-nimsenmek.
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke yönelim.	Zevk, hayattan tat almak.

6. Şükrü Haluk Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 607

7. Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi*, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği, 1993, s. 18

8. Ertan Özensel, “*Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler*”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1/3, 2003, s. 223

9. A. Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1974, s. 48

10. M. Ersin Kuşdil, Çiğdem Kağıtçıbaşı, “*Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Swartz Değer Kuramı*”, *Türk Psikolojisi Dergisi*, Sayı 45, 2000, s. 61

11. Oktay Akbaş, *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademe Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2004, s. 203-213

Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak,
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat, mahremiyet
Uyma (confirm) : Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek eylemlerin sınırlanması	Kıbarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun ve kişinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak

Eğitimin amaçları düşünüldüğünde, bu amaçlardan birincisi ve belki de en önemlisi toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmaktır.¹² Toplumlar dayandıkları değerler alanı sayesinde varlıklarını koruyup sürdürmektedirler. Bireylerin topluma faydalı, yapıcı ve yaratıcı birer fert olarak yetişmeleri toplumun millî, ahlaki ve dinî değerlerini özümstedikleri ölçüde mümkündür. Değerler bu yüzden toplum ve fertler için temel öğeler olarak görülmektedir. Dolayısıyla eğitim sürecinde, bireyin duyuşsal davranış geliştirme boyutuna hitap eden değerlere yer verilmesi gerekir. Aynı zamanda eğitimde bireyin gelişiminin dengeli olması için değerler eğitimi büyük öneme sahiptir.

Tablo 2: Akbaş'ın değer sınıflaması

Değer Grupları	Değer Örnekleri
Geleneksel	Ulusal güvenlik, yardımsever olmak, aile güvenliği, tutumlu olmak, güvenilir olmak, hayatın verdiklerini kabul etmek
Demokratik	Saygılı olmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak, işbirliği yapmak
Çalışma-İş	Çalışkan olmak, azimli olmak, girişimci olmak, sorumluluk sahibi olmak
Bilimsel	Araştırmacı olmak, yaratıcı olmak, meraklı olmak, bilimsel olmak, eleştirel olmak
Temel	Estetik, sağlıklı olmak, çevreyi korumak, temiz olmak

12. Hayati Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 288

Değerler eğitimine bireysel ve toplumsal açıdan duyulan ihtiyacın Türkiye’de hissedilmesinin bir sonucu olarak Millî Eğitim Bakanlığının, 2003 yılından itibaren öğretim programlarında değerlere ağırlık ve daha planlı yer vermeye başladığını söylemek mümkündür. Özellikle 2010 yılından itibaren bakanlığın değerler eğitimine daha da önem verdiği görülmektedir. 18. Millî Eğitim Şurası’nda değerler eğitimine vurgu yapılmış, şurada “Spor, Sanat ve Değerler Eğitimi” diye bir başlığa yer verilerek, “Değerler ve Eğitimi Projesi” hazırlanıp uygulamaya konulması öngörülmüş ve değerler eğitimiyle ilgili bir takım kararlar alınmıştır.¹³

Değerler eğitimi yönervesinde ise okullarda değerlerle ilgili yapılacak olan planlamalar ve uygulama esasları tespit edilmiş, bazı değerlerin de programda yer alması istenmiştir. Bu değerler; “*sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü, duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma, dayanışma, temizlik, doğruluk, dürüstlük, aile birliğine önem verme, bağımsız ve özgür düşünebilme, iyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, şefkat-merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma, fedakârlıktır.*”¹⁴

2018 yılında müfredatta yapılan değişiklikler neticesinde bütün öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması amaçlanan kök değerlere yer verilmiştir. Öğretim programlarında yer alan kök değerler; “*adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*” şeklinde belirlenmiştir.¹⁵

Sonuç olarak 2003 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığı’nın değerler eğitimi adına düzenlemeler yaptığı, birçok dersin öğretim programında değerler eğitimiyle ilgili genel amaç, kazanım ve uygulamalara yer verdiği ve bu konuda yenilikçi bir yaklaşımı benimsediği söylemek mümkündür.

3. “Gençlerle Başbaşa” Adlı Eserde Yer Alan Değerler

3.1. Alçakgönüllülük / Tevazu

İnsanlar arası ilişkileri belirleyen ve son derece önemli ahlaki değerlerden biri olan alçakgönüllülük, sözlükte “kendi değerini olduğundan aşağı göstermek, başkalarını küçük görmemek, büyülenmemek, tevazulu olmak” anlamlarına gelir.¹⁶ Ahlaki bir değer olarak “kendinden aşağı olanları küçümseme-

13. MEB, 18. Millî Eğitim Şurası Kararları, http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/18_sura.pdf adresinden alınmıştır. Erişim tarihi: 21.09.2018

14. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093-609_degerleregiti.pdf, adresinden alınmıştır. Erişim tarihi: 21.09.2018.

15. Programlar için <http://mufredat.meb.gov.tr> adresine bakılabilir.

16. Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 86.

mek, onları hakir görmemek, akranları arasında kendine büyük süsü vermemek,¹⁷ insanlara karşı kibirli ve gururlu olmamak¹⁸ demektir.

Başgil, alçakgönüllü olmanın yüksek ahlaki erdemlerden biri olduğuna dikkat çeker. Bu konudaki görüşü şöyledir; “*Alçakgönüllü ol. Mütevazı insan meyve ağacına benzer. Meyve dalının yere eğilmesi meyvesinin çokluğundan- dır.*”¹⁹ Şüphesiz ki alçakgönüllülükte yeni fikirlere açık olma, hataları kabul etme, ölçülü ve ılımlı bir kendilik algısına sahip olma arzusu vardır. Alçakgönüllülüğün karşıtı kibirdir ve Allah’ın hiç sevmediği davranışlardan biridir. Bu yüzden Kur’an’da büyüklük taslayanlar ağır biçimde eleştirilir, kibirlenmenin şeytanın vasıflarından biri olduğu bildirilir.²⁰ Başgil’e göre kibirlilik, bireyi değersizleştiren ve toplumdaki uzaklaştıran olumsuz bir kişilik türüdür. O, konuyla ilgili görüşünü; “*Kibirli olma. Kibirli insan sarımsak kokan ağız gibidir. Herkesi kendinden uzaklaştırır*”²¹ şeklinde dile getirir. Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre, kendisini diğer insanlardan üstün görenlerin depresyon puanları, alçakgönüllü kişilere nispeten daha yüksektir.²² Dolayısıyla alçakgönüllülük erdeminin, birey ve toplum menfaati açısından vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Başgil’e göre alçakgönüllü olmak, insanın değerini, şerefini yükseltirken aynı zamanda insanlar arasında kaynaşmayı, huzuru tesis eder ve seviği ortamının oluşmasına katkı sağlar.

3.2. Başarılı Olmak

Ali Fuad Başgil’in en fazla önem verdiği ve üzerinde durduğu değer hiç şüphesiz başarı değeridir. Başgil’e göre başarı; doğruluğun ve dürüst-lüğün gösterdiği yolda yürümek suretiyle hedefe varmak demektir.²³ Başarısızlığa hayır diyebilen bir gençlik düşünen Başgil, hem başarıya giden yolları göstermiş hem de başarıyı tehdit eden ve engelleyen faktörler üzerinde durmuştur. Bu faktörler, tembellik, kötü arkadaş ve kötü örnekliliktir.

Başgil, tembelliğin bir düşman olarak tehlikesi mert değil, namert oluşundan ileri geldiğini şöyle ifade eder; “*Tembellik insan karşısına çıkıp da mertçe savaşan bir düşman değildir. Aksine, eski peri hikâyelerindeki kahraman-*

17. Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*, (sad. Ali Arslan Aydın), Nur yayınları, Ankara, 1991, s. 168.

18. Mustafa Çağrıçı, “Tevazu”, *DİA*, C. 40, İstanbul, 2011, s. 583.

19. Başgil, *age.*, s. 77.

20. Bakara 2/34.

21. Başgil, *age.*, s. 77

22. Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli Ailede, Toplumda, Siyasette Değerler Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2013, s. 143

23. Başgil, *age.*, s. 24

lar gibi, şekilden şekile girerek ve bin bir hile kullanarak insanı yenmeye çalışılan bir alçaktır. Tehlikesinin büyüklüğü de buradan gelmektedir.”²⁴ Tembellik, herkesin mizacına göre tavır alır ve konuşur. Dolayısıyla mesleksiz aktör gibi daima rol değiştirir. Ayrıca onun kandırıcı bir felsefesi ve boş sözlerden örülmüş bir edebiyatı vardır.²⁵ Başgil, gençliğe tembelliği yenmenin yolunun iradeyi iyi kullanmaktan geçtiğini hatırlatır.²⁶

Başgil, arkadaşın başarılı olmadaki rolünün önemine dikkat çekerek, gençlere kötü arkadaşın, bir kişinin başına gelecek en büyük felaket olduğunu ifade eder. Ona göre, kötü arkadaş kişinin meşru fikirlerini gerçekleştirmesine engel olur ve kendisine benzetmek için dost dilini kullanır.²⁷ Sözleri ve hareketleri ile kötü bir arkadaşın birey üzerinde yaptığı etki, en iyi söz ve öğüt ile yapılamaz.²⁸ Başgil gençleri sadece kötü arkadaş konusunda uyarmaz. Aynı zamanda kötü arkadaşın niteliklerinden de bahsederek dikkatli olmalarını ister.²⁹ Gençliğin başarısını engelleyen iki olumsuz faktör olarak tembellik ile kötü arkadaşlık arasındaki önemli farkı şöyle ifade eder; “*Tembellik senin içindedir ve sana senin ağzınla konuşur. Arkadaşın kötüsü ise sana kendi ağzını kullanır ve seni tembellikten daha çabuk kendine bağlar.*”³⁰ Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki, Başgil’e göre başarıyı engellemede kötü arkadaş, tembelliğe oranla daha güçlü bir rol üstlenmekte ve daha etkili olmaktadır.

Başgil, başarının bir diğer düşmanı olarak kötü örnek oluştan bahseder. Kötü örnek oluş, diğer iki olumsuz faktör olan tembellik ve kötü arkadaşlığa oranla hızlı çoğalabilme özelliğine sahiptir.³¹ Sonuç olarak Başgil, başarısızlığa hayır diyebilen bir gençlik düşünmekte ve öncelikli olarak gençlerin başarıyı engeleyen faktörleri bilmeleri gerektiği kanaatini taşımaktadır. Ona göre başarılı olmanın ve başarıyı engelleyen faktörleri yenmenin yolu iradeli olmaktan ve çalışmaktan geçmektedir.

3.3. Cesaret

“Güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven, yüreklilik, yiğitlik, gözü peklilik, atılganlık”³² anlamlarına gelen cesaret top

24. Başgil, *age.*, s. 20.

25. *age.*, s. 20.

26. *age.*, s. 21.

27. *age.*, s. 21-22.

28. *age.*, s. 36.

29. Mustafa Bayar, “Ali Fuad Başgil’in Gençlere Yönelik Tavsiyeleri ve İdeal Gençlik Tasavvuru” *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 14, sayı 52, Eylül-Aralık, 2017, s. 122-125.

30. Başgil, *age.*, s. 22.

31. *age.*, s. 23-24.

32. Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 455-456.

lumlarda her daim üstün bir değer olarak görülmüş ve övülmüştür. Cesaretin zıttı korkaklıktır. Korkaklık, insanın kendi menfaatini dahi koruyamaması, hakkı olanı savunamaması anlamına gelir. Hâlbuki cesaretli insan kendini, değerlerini ve haklarını gerektiği yerde koruyabilen, haksız saldırılar karşısında durmayı başarabilen kimsedir.

Ali Fuad Başgil'in önem verdiği değerlerden biri de cesarettir. Ancak ona göre cesaret kişinin kendini boş yere riske/tehlikeye atması demek değildir. Konuyla ilgili görüşü şöyledir; “*Hayatta cesur ol. Fakat bil ki cesaret gözü kapalı tehlikeye atılmak değildir.*”³³ Cesaret duygusu dengeli kullanılmadığı takdirde, insana en az korkaklık kadar zarar verir. Cesaretin başarı getirmesi ve bu başarının sürdürülmesi için aklın rehberliğine ihtiyaç vardır. Aklın önüne geçen cesaret tehlike arz eder. Dolayısıyla bu değerın muhakkak yönetilmesi ve mantık unsurlarının eşliğinde dengelenmesi gerekir. Başgil'e göre aklın rehberliğinde hareket eden cesaret hem arzulanan başarıya ulaşmanın hem de mutluluğun anahtarını oluşturmaktadır.³⁴ Ayrıca onun şu ifadeleriyle, engelleri aşmada cesaret değerinin önemini vurguladığı görülür; “*Yetişme ve başarılı olma yolunun genç yolcusu! Bil ki tuttuğun yolda birçok tehlikeli geçitlerin ve yol kesen düşmanların vardır. Gerçi bunlara yalnız sen değil, hayat yolunun her yolcusu rastlayabilir. Fakat bu düşmanlar, senin gibi hayatın henüz eşliğindeki tecrübesiz masumları rahatsız etmeyi çok sever. Senin bunlarla pençeleşecek ve bunları yenecek silahın yok değildir. Yeter ki sen bu silahları kullanabilesin.*”³⁵

3.4. Cömertlik

Cömertlik, eldeki imkânları, meşru ölçüler içinde hiçbir karşılık beklemeden gönüllü olarak başkalarının yararına sunma eğilimi demektir. Kur'an'da pek çok ayette geçen infak, isâr, ikram, ihsan gibi kavramlarla cömertlik teşvik edilmiştir. İslam dini cömertliği bir fazilet olarak kabul edip yüceltmenin ötesinde onu bencil duyguların tatmin vasıtası olmaktan çıkararak Allah rızası ve insan sevgisinden oluşan ahlaki bir muhtevaya kavuşturmuştur.³⁶ Kur'an malını Allah rızası için değil sadece insanlara gösteriş olsun diye harcayan kimsenin bu davranışlarının ahlaki değer taşımadığını, yardımlaşmanın ancak insanlara iyilik etme (birr) ve Allah'a saygı gösterme (takva) niyetine dayalı olması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır.³⁷

33. Başgil, *age.*, s. 76.

34. *age.*, s. 19.

35. *age.*, s. 18.

36. Mehmet Canbulat, “Cömertlik”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 105; Mustafa Çağrı, “Cömertlik”, *DİA*, c. 8, İstanbul, 1993, s. 72.

37. Bakara 2/264; Maide 5/2; Leyl 92/17-20.

Modernizmin “eğlen, mutlu ol, canının istediği gibi yaşa” sloganıyla şekillendirdiği mutluluk anlayışı, zevk ve eğlence odaklı bir hayatı tavsiye etmektedir. Bu yaşam tarzında vermek yerine sürekli başkalarından almak söz konusudur. Dolayısıyla günümüzde cömertlik değerinin daha da önemli hale geldiği söylenebilir.

Başgil, cömertliği vefa değeri ile birlikte zikreder ve yüksek ahlaki erdemlerden biri olarak görür. Bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle ifade eder; “*Dostlarına vefalı, düşmanlarına hoşgörülü ol ve yere yıktığın düşmanını tekmeleme, cömertlik göster. Vefa ve cömertlik yüksek ahlakın iki parlak işaretidir.*”³⁸ Ona göre kişi düşmanına bile cömertlik göstermeli, ihsanda bulunmalıdır. Ayrıca cömertlik, dost kazanmanın ve dostluğun önemli işaretlerindedir. Çünkü paylaşmak, insanlar arasında sevgi, dostluk ve kardeşlik duygularını pekiştirir. Cimrilik, cömertliğin karşıtı olup insani ilişkileri olumsuz etkiler.³⁹

3.5. Çalışkan Olmak

Çalışmak, kişinin kendisi ve içinde yaşadığı toplum yararına bedensel ve zihinsel olarak emek harcıyıp, çaba göstermesi demektir. İnsanın temel ihtiyaçlarını karşılamak için öncelikle çalışması, başkalarına yük olmaması, çalışma gücü varken dilenmemesi gerekir. Asalaklık, tembellik ekonomik yaşam kadar sosyal yaşamın da bozulmasına neden olur. Dolayısıyla gücü yeten herkes çalışmak, alın teri dökmek ve gayret etmekle yükümlüdür. Dinimiz tembelliği insanlığın kurtuluşuna mani olan büyük engellerden biri olarak görmektedir.

Başgil, çalışmaya büyük önem vermekte ve hayatın çalışmayla kazanılacağına ve gelişeceğine inanmaktadır. Ona göre, tembellik ahlaksızlık, çalışmak ise yüksek ahlaki bir erdemdir. Bu konudaki görüşleri şöyledir; “*Tembellik ve parazitlik her türlü ahlaksızlığın anası; çalışkanlık da temiz bir başarının, yüksek ahlakın, ruh ve beden sağlığının temel şartı ve en bereketli kaynağıdır.*”⁴⁰ Onun bu ifadelerinden tembelliği ve hazır yiyciliği ahlaki bir zaaf olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Başgil, çalışmanın önemini “*Çalış genç arkadaşım çalış, namerde muhtaç olmak ölmekten beterdir*”, “*Gençliğini eğlenmekle geçiren, ihtiyarlığını ağlamakla geçirir*”, “*Gençliği boş yere harcama, onu kıymetlendirmeyi bil*” şeklinde dile getirir.⁴¹ Başgil’e göre başarıya götüren çalışma, faydalı bir eser ortaya koymakla olur. Dolayısıyla çalışmanın değeri miktarında değil, niteliğinde ve veriminde aranmalıdır. Gerek kişi gerekse millet için ilerleme

38. Başgil, *age.*, s. 75.

39. *age.*, s. 74.

40. *age.*, s. 59.

41. *age.*, s. 7, 75.

nin ve başarılı olmanın şartı budur. Gençleri verimli ve metotlu çalışma konusunda uyaran Başgil, verimli çalışabilmenin fiziksel, duygusal ve zihinsel olmak üzere üç temel şartının olduğunu vurgular. Verimli çalışmanın fiziksel şartı sağlıklı olmak; zihinsel şartı çalışmanın usul ve yolunu bilmek; duygusal şartı çalışmayı sevmektir.⁴²

Çalışma konusunda gençlerin sabırlı ve kararlı olmalarını isteyen Başgil, bu konudaki görüşünü “Kararlılık önünde güçlükler erir ve imkânsız görünen mümkün olur” şeklinde ifade eder.⁴³ Ancak çalışma konusunda azimli/kararlı olmakla hırslı olmayı birbirinden ayırır. Ona göre hırs verimli çalışmanın, sağlık ve mutluluğun düşmanıdır.⁴⁴ Sonuç olarak Başgil, gençlerin çalışması gerektiğine vurgu yaparak bir toplumun kurtuluşunun ancak çalışmayla olabileceğine işaret etmektedir. Onun çalışmayla ilgili tavsiyelerinin, Kur’an’da emredilen evrensel prensiplerden biri olduğu unutulmamalıdır. Her Müslümana düşen görev, başkalarına yük olmamak için çalışmak kendi kazancı ile geçimini sağlamaktır. Her Müslümanın kendinin ve sorumlu olduğu kişilerin geçimini sağlamayı önemli bir ilke olarak görmesi gerekir.

3.6. Danışmak / İstişare Etmek

Sözlükte “görüş almak, müracaat etmek, herhangi bir konuyu biriyle istişare etmek, görüşünü sormak” anlamına gelen danışmak, “şûra, müşavere, meşveret, istişare” ile aynı anlama gelir.⁴⁵ İşleri danışarak yapmak İslam’ın temel ilkelerinden biridir. Atalarımız da “işlerini danışan dağları aşar, danışmayan düz yola şaşar” diyerek istişare etmenin önemini çok güzel vurgulamıştır.

Danışılacak kişinin; akıllı, tecrübeli, sağlam fikirli, ihlaslı ve dost insan olması gerekir. Tecrübesiz ve bozuk fikirli insanlarla istişare etmek doğru olmaz. Başgil’in önem verdiği değerlerden biri de istişare etmektir. O gençlerin mutlaka önemli konularda istişare etmelerini istemektedir. Ancak danışılacak/istişare edilecek kişilerin ehil ve tecrübeli olması gerekir. Herkesle istişare edilmemelidir. Başgil, görüşlerini şöyle ifade eder; “*Hayatın ve tutacağın yol hakkında kararsızlığa düşüp de bir ışık aradığın zaman, fikrini ve görüşünü soracağın kimseyi iyi seç. Düşün ki, isabetsiz bir fikirden hareket ederek verdiğin karardan bütün ömür boyunca pişmanlık duyman mümkündür. Fakat isabetli bir fikirden aldığın ışık da bütün ömrünce yolunu aydınlatır.*”⁴⁶

42. Başgil, *age.*, s. 60-61; ayrıca bkz. Bayar, *agm.*, s. 129-132.

43. *age.*, s. 69.

44., *age.*, s. 77.

45. İsmail Karagöz, “İstişare”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 339; Talip Türcan, “Şura”, *DİA*, c. 39, İstanbul, 2010, s. 230.

46. Başgil, *age.*, s. 77-78.

3.7. Doğruluk

İslami literatürde sıdk, istikamet, ihlas ve hak kavramlarıyla ifade edilen doğruluk; “insanın inancında, özünde, niyetinde kısaca bütün iş ve davranışlarında hakikate, gerçeğe, adalete uygunluk durumu”⁴⁷ şeklinde tanımlanır. Ahlaki erdemlerin en önemlilerinden birisi olan doğruluk, sadece birey için değil, toplum için ve toplumu oluşturan kurumlar için olmazsa olmaz değerlerdendir.

Başgil, “*işinde ve sözünde doğruluktan ayrılma. Hak doğruların yardımcısıdır*”⁴⁸ diyerek doğruluğun önemine vurgu yaptığı görülür. Doğruluk düşüncede, sözde, niyette, iradede, azimde, vefa ve amelde olur. Bu bağlamda Başgil, düşünce ve eylem birliğinin doğruluk için önemli olduğunu dile getirir. Doğruluk, bütün iyilik ve erdemlerin anahtarıdır. Hangi konuda olursa olsun niyet, söz ve davranışın ahlaki bir değer taşıması ancak doğruluk özelliğine sahip olmasına bağlıdır. Böylece doğru olma tutumu ve yönelimi diğer tüm ahlaki erdemlere ulaşmada temel gösterge durumundadır.⁴⁹

Yalan söylemek, inandığından farklı davranmak ve yaşamak kişide psikolojik rahatsızlık ve uyumsuzluk yaratır. Çünkü kişinin özünün, sözünün ve eyleminin tutarlılık içinde olması kişisel bütünlük açısından gereklidir.⁵⁰ Ali Fuad Başgil, “*Yalan söyleme. Yalan söyleyen yakalanmak korkusu içinde yaşayan hırsız gibidir*” diyerek gençleri yalan konusunda uyarır ve yalancının ruh halini ve yalanın kötülüğünü ifade etmeye çalışır.⁵¹ Netice itibariyle Başgil’e göre doğruluk değeri, insanın onurunu koruyan en önemli ahlaki erdemlerden biridir. İnsanın doğru ve tutarlı olması, yalan ve hileden uzak durması kendi benliğinin mutluluğu ve huzuru açısından gereklidir.

3.8. Dostluk

Dost, “bir insanı gönülden seven, onun iyiliğini isteyen, iyi ve kötü gününde yanında olan, ona yardım eden, sevilen, yakın arkadaş, gönüldaş, düşman karşıtı, iyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan kimseye denirken,⁵² sevginin ilerlemiş şekline de ‘dostluk’ denilir. Farsçada “seven, sevgili, yâr” anlamındaki dost kelimesinden gelen dostluk, İslami literatürde sadakat, uhuvvet, meveddet, sohbet gibi değişik kelimelerle ifade edilmiş; ayrıca veli

47. İsmail Karagöz, “Doğruluk”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 127; Mustafa Çağrırcı, “Sıdk”, *DİA*, C. 37, İstanbul, 2009, s. 98; Hayati Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013, s. 163

48. Başgil, *age.*, s. 77

49. Hayati Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, s. 94

50. Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, s. 96

51. Başgil, *age.*, s. 74

52. Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 706-707

ve refik kelimeleri de başka anlamların yanında “dost” manasında da kullanılmıştır.⁵³

Başgil, “*dost ol, ta ki sana da dost olsunlar*”⁵⁴ diyerek dostluğun önemine vurgu yaptığı görülür. Zira hayatta her insanın kendisiyle samimiyet kuracağı, duygularını ve üzüntülerini paylaşacağı dostlara ihtiyacı vardır. Başgil’ göre, dost kazanmanın yolu cömert olmaktan geçmektedir. Cimri kimselerin dostunun olmayacağı bilinmelidir.⁵⁵ Dostluğun gerçek dostluk olabilmesi için kişisel menfaat üzerine kurulmaması gerekir. İyi dost, dostluğunu kötü günde gösterendir. Dostluğun sağlam ve uzun süreli olabilmesi için sevgiye ve samimiyete dayanması gerekir. Bu, aynı zamanda İslam’ın da arzuladığı dostluk şeklidir. Böyle dostların, hataları önlemede, kusurları örtmede kişiye yardımcı olacağı muhakkaktır. Gençlikte kazanılan arkadaşlığın daha sağlam olacağını düşünen Başgil, bu hususu şöyle ifade eder: “*Gençliğinde iyi arkadaş kazan. Yaşlılıkta kazanılan arkadaşlık sağlam olmaz. Çünkü paslı teneke lehim tutmaz.*”⁵⁶

Başgil, dostlara karşı vefalı olmayı, düşmanlara karşı da hoşgörülü olmayı öğütler. Zira vefa ve cömertlik yüksek ahlakın iki parlak işaretidir. Ayrıca dostluk/arkadaşlık ilişkilerinde de ölçülü olunmalı, kaba şakalardan kaçınılmalıdır.⁵⁷ Bireylerin, dost/arkadaş olacakları kimselerde bir takım şartlar ve özellikler aramaları gerekir. Başgil’e göre bu özellikler çalışkanlık, dürüstlük ve iyilikseverliktir. Bu iyi huylara sahip olan birey, diğer bütün meziyetlere de sahip demektir. Bu şartları taşımayan kimselerle arkadaşlık edilmemelidir.⁵⁸ Başgil’in arkadaş seçiminde fitri uygunlukların göz ardı edilmemesine dikkat çekerek doğruluk, dürüstlük gibi ahlaki değerleri temel kriter olarak gördüğü, bu kriterleri taşımayanlarla arkadaşlık yapılmaması gerektiği kanaatini taşıdığı anlaşılmaktadır.

3-9- Düşünmek / Tefekkür Etmek

Düşünmek, sözlükte bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, zihinsel yetiler oluşturmak, muhakeme etmek⁵⁹ gibi anlamlara gelir ve İslami literatürde nazar, tefekkür, tedebbür, taakkul kavramlarıyla ifade edilir.⁶⁰ Düşün-mek/tefekkür etmek insanı diğer varlıklardan ayıran bir özelliktir.

53. Mustafa Çağrırcı, “Dostluk”, DİA, c. 9, İstanbul, 1994, s. 511.

54. Başgil, *age.*, s. 75.

55. *age.*, s. 74

56. *age.*, s. 75.

57. *age.*, s. 22.

58. Akalın vd., Türkçe Sözlük, s. 743.

59. İlhan Kutluer, “Düşünme”, DİA, c. 10, İstanbul, 1994, s. 53.

60. *age.*,

Kur'an'a göre düşünmek teşvik edilmiş ve düşünenler övülmüştür.

Bütün başarıların, buluşların, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin temelinde tefekkür vardır. Düşünen, aklını kullanan, ibret alan ve nankörlük etmeyen fert ve toplumlar gelişir, huzurlu ve mutlu olur. Başgil, gençlerin düşünmelerini, akıllarını kullanmalarını istemektedir. Ona göre düşünmek zihinsel bir çalışma faaliyetidir ve bedensel olarak çalışmaktan daha değerlidir. Bu konudaki görüşleri şöyledir; “Çok düşün. Ve bil ki, çalışmak mutlaka hareket etmek veya okumak, yazmak demek değildir. Düşünen bir insan, maden kuyularında kazma sallayan işçiden daha çok çalışıyordur.”⁶¹

Başgil'e göre insan bir işe/eyleme başlamadan önce iyi düşünmeli, pişman olacağı davranışlardan uzak durmalıdır. Konuyla ilgili görüşlerini; “Genç okuyucum! Alışkanlıklara doğru atacağım ilk adıma çok ama çok dikkat et. İyice düşün ve iradene sahip ol, kötülük yolunun çamuruna basmamaya çalış. Ta ki sonra ayağını yıkamak zahmetine katlanmaya mecbur olmayasın”⁶² şeklinde dile getirir. Netice itibarıyla düşünmek/akletmek, kötüye, zarara ve ümitsizliğe değil; iyiye ve faydalı olana yönelmek demektir. Düşünen insan, üretken ve verimli olur; her zaman aklını kullanır.

3.10. Empati

Türkçede duygudaşlık kelimesi ile ifade edilen empati, sözlükte aynı duyguları paylaşma, kendini duygu ve düşüncede bir başkasının yerine koyabilme anlamına gelir.⁶³ Terim olarak empati, “bir insanın kendini karşısındaki insanın yerine koyarak düşüncelerini doğru olarak anlaması, duygularını hissetmesi ve ona göre eylem belirleyip davranış sergilemesi faaliyeti”⁶⁴ şeklinde tanımlanır.

Empati, karşıdakinin ruh dünyasına nüfuz etme ve duygularını okuyabilme çabasıdır. Buna feraset ya da altıncı his kuvveti de denebilir. Birine empati duyulabilirse, o insanın niye öyle davrandığı daha iyi anlaşılabilir. Empatinin varlığı yardımlaşmayı artırır, sosyal davranışlara olumlu katkı sağlar; yokluğu ise anti sosyal davranışlara sebep olur. Empati bir anlamda bencillikten uzak durmaktır. Çünkü empatik anlayış benmerkezcilikten uzak davranış anlamına da gelir. Bireylerin bencil yönleri davranışlara ne kadar az yansır ise olumlu davranışlar buna bağlı olarak artar.⁶⁵

61. Başgil, *age.*, s. 70.

62. *age.*, s. 56.

63. Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 729.

64. Cemal Ağırman, “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak Empati ve Hadislerde Empati Örnekleri”, CÜİFD, 2006, c. X, sayı 2, s. 25; Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 135.

65. Ağırman, *agm.*, s. 26.

Başgil'in gençlerde görmek istediği değerlerden biri de empatidir. Zira iyilik yapmada yardımsever ve merhametli olmada empati duygusunun önemli bir rolü vardır. Günlük yaşamın hemen her anında empatik anlayış, insanları birbirine yaklaştırma ve iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. Başgil, “kendine yapılmasını istemediğin bir muameleyi başkasına yapma. Ta ki başkası da sana karşı aynı şekilde hareket etmesin”, “kendine iyilik yapılmasını istersen, başkasına iyilik yap”⁶⁶ diyerek empati kurmanın, başkalarının duygularını ve bakış açılarını anlamada etkin bir değer olduğunu vurgular.

3.11. Güvenilir Olmak

İnsanın ihtiyaç duyduğu temel değerlerden biri de güvenilir olmaktır. Küresel anlamda insanların büyük ölçüde kaybettiği değerlerin başında güvenilirlik gelmektedir. Bugün dünyada var olan birçok sıkıntının temelinde, insanların birbirlerine olan güvenlerinin yok olması yatmaktadır. Dolayısıyla birçok olumsuzlukların güven kaybına paralel olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.⁶⁷

Fertleri birbirine güvenen, sağlam ve güçlü bir toplum oluşturabilmek için herkesin güven duygusunu koruma konusunda gayret göstermesi gerekmektedir. Ali Fuad Başgil'in önem verdiği değerlerden biri de güvenilir olmaktır. Ona göre dürüst kimse, yüzüne karşı söyleyemediği sözleri arkasından söylememeli, arkadan konuşmanın korkaklığın en iğrenç şekli olduğunu bilmelidir.⁶⁸ Başgil, Mevlana'dan ilham alarak insanların oldukları gibi görünmelerini, ikiyüzlü bir tavır içerisinde olmamalarını ister. Çünkü ikiyüzlü davranmak güvenilir olamamanın, yalancılığın bir göstergesidir. Onun bu konudaki görüşleri şöyledir: “*Daima olduğun gibi görün, görüldüğün gibi ol. Olduğundan farklı görünmek isteyen, karşısındakilere kendisinin ahmaklığını göstermiş olur.*”⁶⁹

3.12. Hoşgörülü Olmak

Çoğu zaman müsamaha ve tolerans kavramlarıyla eş anlamda kullanılan hoşgörü; anlayış ve saygı gösterme, mazur görme, kusura bakmama, farklılıkları anlayışla karşılama, affetme gibi anlamlara gelir.⁷⁰ Hoşgörü, temelde farklı olanın kendileri gibi olma hakkına saygı göstermek ve ötekine verilen

66. Başgil, *age.*, s. 76.

67. Hamdi Kızılır-İlyas Canikli, *Değerler Eğitimi*, Deneme Yayınları, Karabük, 2015, s. 138-139.

68. Başgil, *age.*, s. 74.

69. *age.*, s. 74.

70. Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, s.315-316; Ömer Aslan, *Kur'an ve Hoşgörü*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2005, s. 33-34.

zararın kendine ve herkese verilen zarar anlamına geldiği için zarar vermekten kaçınmaktır. Dolayısıyla hoşgörü, başkalarından nefret etmeme bilincini kazandıran bir erdemdir.

Hoşgörü birçok yönüyle ön yargılı olmanın ve taassubun karşıtıdır. Hoşgörüsüzlük ise görüş darlığı, katılık, bencillik, benmerkezcilik, başkalarına saygısızlık tavrı ve farklılıklara tahammülsüzlük demektir.⁷¹ Günümüzde her zamankinden daha fazla hoşgörüyü ihtiyacımız olduğu aşikârdır. Olumsuz birçok davranışın sebebi, yeterince hoşgörülü olamamaktır.

Hayatın pek çok alanında olduğu gibi insanlar arası ilişkilerde de hoşgörü, hayatı kolaylaştırır ve daha yaşanabilir hâle getirir. Başgil, insanların birbirlerine karşı hoşgörülü olmasını ister. Ona göre hoşgörülü davranmak, insanları affetmek büyük bir meziyettir ve yüksek ahlaklı kişilerin bir özelliğidir. Kimsenin cahilliğini, hatasını yüzüne vurmamak gerekir. Zira insanları en çok kızdıran ve gücendiren, cahilliklerinin yüzlerine vurulmasıdır. İnsanlara karşı anlayışlı olmak hoşgörülü olmanın bir gereğidir.⁷² Aynı zamanda hoşgörü farklılıklara değer vermeye, başkalarının görüşlerini anlamaya, farklılıklara saygı göstermeye, fikir ve inanç hürriyetinin gelişmesine imkân sağlar. Ali Fuad Başgil'in fikir ve inanç konusunda hoşgörülü olmaya ayrı bir önem verdiği görülür. O, görüşlerini şöyle ifade eder; "*Başkasının düşünce ve inancına hürmet et. Tâ ki başkası da seninkine hürmet etsin.*"⁷³

3.13. İradeli Olmak

Sözlükte, "*istemek, talep etmek, seçmek, tercih etmek*" gibi manalara gelen⁷⁴ irade, kişiyi bir şey yapmaya veya yapmamaya iten iç güç demektir. Başka bir ifade ile irade, insanın hareket ve davranışlarını kontrol etme gücüdür.⁷⁵ Başgil ise iradeyi, "*Aklın düşünüp karar verme ve yapılması aynı derecede mümkün olan çeşitli hareket tarzlarından birini beğenip tercih etme gücü*" olarak tanımlar.⁷⁶

İdeal bir gençliğin teşekkülünde iradenin etkin bir güce sahip olduğuna inanan Başgil, başarılı olmanın ilk şartını iradeli olmaya bağlamaktadır. Zira ona göre gevşekliği, tembelliği ve başarı düşmanını yıldırان biricik silah iradedir. Zayıf iradeli insanlardan başarılı olmuş tek bir örnek gösterilemez.

71. Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, s. 317.

72. Başgil, *age.*, s. 74.

73. *age.*, s. 76.

74. Fikret Karaman, "İrade", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 319.

75. M. Zeki Aydın-Şebnem Akyol Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2013, s. 38.

76. Başgil, *age.*, s. 37.

Çünkü başarılı olmak çalışma yolunda gayret etmekle olur. Gayret ise iradeli olmanın bir sonucudur. Ayrıca Başgil, tarihte şerefle yer almış ve ün kazanmış insanların güçlü iradeleri sayesinde başarılı olduklarını gençlere hatırlatır ve güçlü iradeye sahip olmanın önemine dikkat çeker.⁷⁷

Ali Fuad Başgil, iradeyi ve iradeli davranışı, içgüdüsel davranışlardan, alışkanlık ve taklitten farklı ve insana has bir davranış olarak değerlendirir. Hatta daha da ileri giderek iradeli olmanın insanları da birbirinden ayıran temel özellik olduğuna vurgu yapar. Bu konudaki görüşleri şöyledir: “*İnsan zekâsı ve bilgisiyle değil, iradesi ile insandır. İrade yalnızca insanı hayvandan ayıran bir özellik değil, aynı zamanda insanı da birbirinden ayıran tek ruhî kuvvettir.*”⁷⁸

İradeli davranışları hırs, içgüdü, duygu, heyecan, ihtiyaç vb nedenlerle yapılan davranışlardan ayırmak gerekir. Bu tür davranışlar çoğu zaman bilinçli olarak yapılmaz. Dolayısıyla iradeli davranışlarda mutlaka bilinç ve iyiyi arama niyeti olmalıdır.⁷⁹ Başgil de iradeli davranışın bilinçli bir eylem olduğunu ifade eder. Ona göre; iradeyi kör ve mutlak bir ruh gücü olarak değil, aklın iyilik yolunda düşünüp karar vermesi, fiil ve hareketlerin iyisini ve faydalısını, kötüsüne ve zararlısına tercih etmesi şeklinde anlamak gerekir. İradenin bu şekline “*ahlaki irade*” denir. Bu anlamda iradeli olmak demek, fiil ve hareketlerin iyisini seçip gerçekleştirme şeklinde beliren ruh gücüne sahip olmak; hareketlerimizde kötü örneklerin, kötü telkin ve alışkanlıkların esiri olmayarak kendi davranışlarımızın bizzat sevk ve idarecisi olmak demektir.⁸⁰ Başgil’in bu ifadelerinden iradeli olmanın ve iradeli davranış gerçekleştirme- nin zekâ (düşünme /muhakeme) ile açık bir ilgisi olduğu gibi kişiye sorumluluk yükleyen ahlaki bir tarafı da vardır.

İradeli olmak sadece başarının değil, mutlu olmanın da temel şartıdır. Başgil’e göre mutluluğu kendi iç dünyasında unutan insanlar, onu barlarda, eğlencelerde ararlar. Genç nesiller bu insanların düştüğü hatalara düşmemeli; başarının sırrı gibi, mutluluğun da insani bir güç kaynağı olan iradede olduğu unutulmamalıdır. Mutluluk, tesadüfle bulunverenen bir nimet değil, gayretle ve irademizin kuvvetiyle ele geçirebileceğimiz bir kaledir.⁸¹

Görüldüğü üzere Başgil, iradenin üstün kuvvetine, gayretle ve iyi bir terbiye yardımı ile iradeyi güçlendirmenin mümkün olduğuna, iradeli olmanın aynı zamanda sağlam bir kişilik gelişimine de katkı sağladığına inanmaktadır.

77. Başgil, *age.*, s. 25-26.

78. *age.*, s. 26.

79. M. Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 270.

80. Başgil, *age.*, s. 26-27.

81. *age.*, s. 38.

Gerçek ve mükemmel irade insanın sağlam aklı ve zekâsı ile amacına doğru gitmesi, egosunun kendini yönlendirmesine izin vermemesi, gayr-i ahlaki olan eylemlerden uzak durması ve iyi bir insan olması demektir. İdeal bir neslin oluşumunda iradenin ve irade eğitiminin önemli bir yeri vardır.

3.14. Merhamet

İnsanlık için vazgeçilmez değerlerden biri olan merhamet, katılığı yu- muşatan, nefretin yerine sevgiyi çağıran insanları birbirine daha çok yaklaştı- ran bir duygudur. Merhamet, tüm varlıklara sevgi ile yaklaşma, onları kötülüklerden koruma ve kurtarma, zor durumlarında yardım etme, affetme gibi iyi huy ve davranışların başlıca nedenidir. Bu yüzden merhamet, insani erdemler içinde en kuşatıcı ve evrensel olanıdır.

İslam dini için merhamet, Allah'ın rahman ve rahim sıfatlarıyla bağlantılı olan en temel faziletlerden biridir. İnsanlardaki merhamet, Allah'ın rahmet ve merhametinin bir tecellisi ve yansımasıdır. Ayrıca Kur'an'da merhamet ve merhametli olmak zor geçidi aşmayı başaranların sahip olduğu erdemlerden biri olarak zikredilir.⁸²

Başgil'in gençlerde görmek istediği değerlerden biri de merhamettir. Zira iyilik yapmada, yardımsever, bağışlayıcı, hoşgörülü ve şefkatli olmada mer- hamet duygusunun önemli bir rolü vardır. O, "*küçüklere şefkat göster. Ta ki büyüdükleri zaman onlardan şefkat görmeye hakkın olsun*", "*düşenin elinden tut. Sen de düştüğün zaman tutacak el bulasın*"⁸³ diyerek merhamet duygusu- nun önemine ve insanların birbirleriyle yakınlaşmasında etkin bir role sahip olduğuna vurgu yapar. Ona göre merhamet sadece acımak ve üzüntü duymak değildir. Bizzat yardıma muhtaç olanların yardımına koşmak, onlarla ilgilen- mektir.

3.15. Nezaket / Kibarlık

Nezaket, başkalarına karşı saygılı davranmak, incelik, davranışlarda nazik olmak,⁸⁴ kaba ve itici sözlerden sakınmak, insanlara karşı erdemli bir tutum takınmak⁸⁵ gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an nezaket kurallarını Hz Lok- man'ın oğluna yaptığı öğütler yoluyla insanlara bildirmektedir. O oğluna "Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendisini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez. Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin

82. Beled 90/12-17.

83. Başgil, *age.*, s. 76.

84. Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 17.

85. Kızılar-Canikli, *age.*, s. 167.

sesidir”⁸⁶ diyerek nasıl bir davranış içinde olması gerektiğini öğütlemiştir.

Nezaket esaslarına riayet edildiği ölçüde insanlar birbirlerine saygı duyar, huzur içinde yaşarlar. Nezaket ölçülerini aşarak sağlıklı bir sosyal nizam oluşturmak mümkün değildir. Her ne kadar günümüz insanı birçok alanda ileri gitmiş olsa da, nezaket kurallarına uyma konusunda tam tersi bir görünüm sergilemektedir. Bu sebeple nezaket, günümüzde ihtiyaç duyulan önemli değerlerden biridir.⁸⁷

Başgil, “Sözlerin tatlı, tavırların zarif olsun. İnsanın kabası, ısrırgan köpek gibidir, herkes tarafından taşlanır”⁸⁸ diyerek gençlere nazik ve kibar olmalarını, insani ilişkilerde nezaket kurallarına uymalarını öğütlemektedir. Zira kabalık, sertlik, katılık gibi nezaket dışı davranışlar insanın yaratılışına aykırıdır. bir insan ne kadar bilgili ve varlıklı olursa olsun, nezaket ve zarafetten yoksun ise onun bu üstünlüklerinin gölgede kalacağı, değersizleşeceği bilinmelidir. Ancak nezaket ve kibarlıkta aşırılıktan kaçınmak ve ölçülü olmak gerekir. Ali Fuad Başgil, kibarlıkta aşırılığa gidilmemesi konusunda uyarılarını şöyle ifade eder; “kibarlıkta aşırılık ise, genellikle mayadaki kabalığı örtmek için bir maske dir. Kötü mayalı insandaki terbiye ve kibarlık sırf bir ciladır.”⁸⁹

3.16. Gereksiz Konuşmaktan Kaçınmak

Duyguları, düşünceleri anlatmanın ve paylaşmanın en etkili yolu olan sözlü iletişim, konuşma dili sayesinde gerçekleşmektedir. Konuşmak, insanın en önemli özelliğidir ve iletişim sürecinde alternatif olmayan bir araçtır. Kur’an-ı Kerim, sözün doğru,⁹⁰ güzel, yumuşak,⁹¹ ruhlara işleyecek şekilde tesirli olması⁹² gerektiği üzerinde durur ve inananların önemli özelliklerden birinin boş sözlerden kaçınmak⁹³ olduğunu haber verir.

Az ve öz konuşmak, gereksiz konuşmaktan kaçınmak toplumumuz tarafından benimsenen davranışlardandır. Aynı zamanda az konuşmak etkili iletişim için gereklidir. Peygamberimizin de bu konuda “Ya hayır söyleyin, ya da susun” diyerek boş ve gereksiz konuşmaktan kaçınmayı inananlara öğütlediği görülür.

Sözü gereğinden fazla uzatmak ve çok konuşmak muhatabı usandırır, teffeküre mani olur, sözün tesirini azaltır ve zihni yorar. Bu bağlamda Başgil’in önem verdiği ve gençlere tavsiye ettiği değerlerden biri de öz konuşmaktır.

86. Lokman 18-19.

87. Kızılar-Canikli, *age.*, s. 172.

88. Başgil, *age.*, s. 77.

89. Aşgil, *age.*, s. 44.

90. Nisa 4/9.

91. Taha 20/44.

92. Nisa 4/63.

93. Mü’minun 23/3.

Etkili iletişim için çok konuşmaktan kaçınmak ve öz konuşmak gerekir. O görüşlerini şöyle dile getirir: “*Çok konuşma. Yerinde ve özlü konuş. Kıymet ve kuvvet çok sözde değil, yerinde ve özlü sözdedir.*”⁹⁴ Yine düşünürümüze göre birey gereksiz konuşmaktan kaçınmalı ve dilini tutmalıdır. Sözün büyüleyici ve etkili olanı, yerinde konuşmaktır. Zira dil yarasının bıçak yarısından daha kötü olduğu bilinmelidir.⁹⁵

3.17. Sabırlı ve Azimli Olmak

Sabır kavramı genel olarak acıya katlanmak, sıkıntı ve meşakatlere karşı soğukkanlılıkla karşı koymak, aklın ve dinin gösterdiği yolda sebat etmek gibi anlamları içermektedir. Başka bir ifade ile sabır, zor şartlar altında kişinin cesaret ve metanetini yitirmeme duygusudur.⁹⁶ Sabır, şükür ile birlikte İslam’ın en başta gelen erdemleri arasında yer alır. Kur’an’ın birçok ayetinde sabrın önemine vurgu yapılır, sabırlı davrananlar yüceltilir ve onlara verilecek mükâfatlar anlatılır.⁹⁷

Azim, sabır erdemi içerisinde yer alan kavramlardan biridir ve ısrarla istemek, kesin karar vermek, aceleci olmamak gibi anlamlara gelir. Azimli olmanın yolu sabırlı olmaktan geçer. Azim ancak, verilen karar doğrultusunda sebat etmek ve hedefe ulaşmak için gerekli olan eylemleri yapmada sağlam bir irade sergilemekle gerçekleşir.⁹⁸ Acelecilik, tahammülsüzlük, acizlik, dirençsizlik sebatsızlık sabrın ve azmin karşıtı olan tutum ve eğilimlerdir.

Başgil’in düşünce dünyasında sabır ve azim, insanı başarı ve mutluluğa götüren önemli değerlerdendir. Ona göre bir işe/eyleme başlanıldığı zaman telaş edip sabırsızlanmamak gerekir. Acele etmemek, sakin ve metanetli olmak, çalışmak ve öğrenmek için şarttır. Başgil, “*Vazgeçme, genç dostum, vazgeçme! Damlaya damlaya göl olur ve aynı noktaya düşen damlacıklar, zamanla mermeri bile deler*”⁹⁹ diyerek yetişmekte olan genç nesillere her şeyin sabırla olgunlaşacağını, sabırlı ve metanetli olmadan arzu edilen şeye kavuşulamayacağını vurgulamaya çalışır.

İnsanların akılcı davranmalarını engelleyen en önemli sebeplerden biri, sabırsızlık neticesinde ortaya çıkan öfke ve kızgınlıktır. Öfke hâlinde insan, sıhhatli ve mantıklı düşünemediği için sonradan pişman olacağı davranışlar yapabilmektedir. Başgil, bir işe öfkeli ve sınırlı iken karar vermemek gerektiği-

94. Başgil, *age.*, s. 73.

95. *age.*, s. 73.

96. Mehmet Canbulat, “Sabır”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 567; Mustafa Çağrırcı, “Sabır”, *DİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 337; Kızıler-Canikli, *age.*, s. 180.

97. akara 2/153,155; Enfal 8/46,66.

98. Hökeleklı, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, s. 122.

99. Başgil, *age.*, s. 71.

ni tavsiye eder. Zira öfkeyle verilen kararların neticesi zarar olacaktır.¹⁰⁰ Sabırsız olan ve öfkesini kontrol edemeyen insanın, gerek sosyal ilişkilerinde, gerekse iş ve görevlerinde başarılı olması zordur. İkili ilişkilerde öfkeyi kontrol etmek, stresi yönetmek ve akl-ı selim kararlar almak için sabırlı olmak gerekir. Sabırlı ve azimli olan insan elde etmek istediği sonuçlara ulaşır, toplumda saygın bir yer edinir.

3.18. Saygı

Saygı, “değerli oluşu, üstünlüğü ve kutsallığı sebebiyle bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli ve ölçülü davranmayı; başkalarını rahatsız etmekten çekinmeyi ifade eder.¹⁰¹ Hürmet ve ihtiram kelimeleri de Türkçede saygı kavramını ifade etmek için kullanılmaktadır. Saygı duygusunun temelinde insana verilen değer vardır. Toplumsal ilişkiler açısından insanların birbirlerine saygı duyması ve birbirlerinin haklarına riayet etmesi, barış ve huzur ortamının sağlanması ve devamlılığı açısından oldukça önemlidir.

Hız Peygamber, “Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir”¹⁰² buyurarak büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermeyi İslam’ın önemli prensiplerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Saygı duygusunun temelinde insana verilen değer vardır. Dolayısıyla saygı göstermek karşımızdaki insana değer vererek onu incitecek davranışlardan uzak durmaktır.

Başgil’in üzerinde durduğu değerlerin başında saygı gelmektedir. O, genç nesillere bu değerle ilgili şu tavsiyelerde bulunur; “*Büyüklere hürmet et. Ta ki büyüdüğün zaman sen de küçüklerden hürmet göresin*”, “*Kadınlara hürmet et. Düşün ki, kadınlık insanlığın anasıdır.*”¹⁰³ Geleneklerin unutulmaya yüz tuttuğu günümüzde, sevgi ve saygı ifade eden davranışlar giderek azalmaktadır. Hâlbuki mutlu bir toplum olmanın yolu, insanların birbirlerine saygı göstermelerinden geçmektedir. Ayrıca Başgil, “başkasının *düşünce ve inancına hürmet et. Ta ki başkası da seninkine hürmet etsin*”¹⁰⁴ diyerek düşünce ve inanca saygı duymanın önemine ve gerekliliğine de dikkat çektiği görülür.

İnsanlar içerisinde saygıya en layık olanların başında anne-baba gelmektedir. Her türlü sıkıntılara katlanarak büyüyen, yetiştiren ebeveynlere karşı saygı göstermek, güzel söz söylemek, onları azarlamamak ve ‘öfl’ bile dememek¹⁰⁵ dininizin bizlere yüklediği önemli emirlerdendir. Bu bağlamda Başgil,

100. Başgil, *age.*, s. 73.

101. Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 2047.

102. Muhammed b. Süleyman, *Büyük Hadis Külliyyatı – Cem’ul Fevâid*, (ter. Nim Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 1996, c. 4, s. 243.

103. Başgil, *age.*, s. 75.

104. *age.*, s. 76.

105. İsra 17/23.

“*Anne-baba ahı alma. Anne-baba ahının zehirini içen kurtulamaz*”¹⁰⁶ diyerek ebeveyne saygı gösterilmesi ve iyi davranılması gerektiğini vurgulamaktadır.

3.19. Sorumluluk

Bir insanın içinde bulunduğu şartlar çerçevesinde üzerine aldığı maddi ve manevi her türlü yükümlülük sorumluluk kapsamında değerlendirilir. Sorumluluk, bir bilinçlenme halidir ve bu sebeple karakterin en önemli öğelerinden biridir. Sorumluluk sahibi kişi, kendi üzerine düşen görevleri ve işlevleri zamanında ve istenilen şekilde yerine getirir. Dolayısıyla sorumlu insan, yapılması gereken işi zamanında yapabilmek için inisiyatifi ele alıp kendiliğinden harekete geçebilen insandır. Sorumsuz insan ise sürekli başkaları tarafından güdülen bir yapıya sahiptir.¹⁰⁷

Ali Fuad Başgil, sorumluluk bilincine sahip bir gençlik arzulamaktadır. “*Bir günde ve bir zamanda yapman gereken bir işi ertesi güne bırakma. Çünkü her günün derdi gibi işi de kendine yeter*”¹⁰⁸, “*Gece yatağına uzandığın zaman, o gün ne yaptığını ve yarın ne yapacağını kendine sormadan uyuma*”¹⁰⁹ şeklinde gençlere tavsiyelerde bulunur ve sorumluluk değerine sıklıkla vurgu yaptığı görülür. Ona göre bireyin üstlenmiş olduğu vazifeleri gereğince yerine getirebilmesi, sahip olduğu sorumluluk değeri ile mümkündür.

Bireyin kendine ve diğer insanlara/topluma karşı sorumlulukları vardır. Bireyin kendine karşı sorumluluğu çalışması, başarılı olması ve iyi davranışlara yönelmesidir. Bu bağlamda Başgil, “*Alışkanlıklara karşı atacağın ilk adıma çok ama çok dikkat et*”¹¹⁰ diyerek kötülüklerden kaçınılmasını istemektedir. Ayrıca o, bireylere şu sorumlulukları da hatırlatır; “*Biliyorum ki, bir gencin beklediği ve bir gençten beklenen de başarılı olmaktır. Yani okul sıralarında ise iyi bir şekilde öğrenimini bitirmek, hayata atılmış ise, sosyal hayatta umduğu ve layık olduğu yeri almaktır.*”¹¹¹ Bireyin diğer insanlara karşı benimseydiği sorumluluk bilinci, onu duyarlı, iyiliksever ve merhametli olmasını sağlar. O hâlde her birey, kendine ve topluma düşen sorumlulukları yerine getirerek birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde yaşamaya katkı sunması gerekir.

3.20. Sözünde Durmak

Sözünde durmak, bireysel ve toplumsal hayatta güven duygusunun hâkim olması için İslam ahlakında önemle üzerinde durulan değerlerden biridir.

106. Baş Kızılar-Canikli, *age.*, s. 203.

107. Başgil, *age.*, s. 67.

108. *age.*, s. 71.

109. *age.*, s. 56.

110. *age.*, s. 17.

111. Bgil, *age.*, s. 75.

Kur'an'da verilen sözlerin yerine getirilmesiyle ilgili çok sayıda ayet vardır. “Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.”¹¹², “Onlar emanetlerini ve verdikleri sözleri (ahitlerini) yerine getirirler”¹¹³ gibi ayetler, verilen sözde durmanın önemini vurgulamaktadır.

Başgil'e göre sözünde durmak ciddiyetle uyulması gereken bir değerdir. Düşünürümüz bu değerın önemini şöyle ifade eder. “*Bir kimseye söz vermeden önce iyi düşün. Fakat verdiğin sözden dönme. Sözden dönmek yalancılığın en çirkinidir.*”¹¹⁴ Ona göre, verilen sözü yerine getirmek insanın onuru, haysiyeti ve şerefiyle yakından ilgilidir. Dolayısıyla söz vermeden önce o işin yapıp yapılamayacağını iyice düşünmek gerekir. İyi düşünmeden, ölçüp biçmeden söz vermek/ahitleşmek doğru bir davranış değildir. Şayet verilen sözler yerine getirilmezse bireysel ve toplumsal anlamda birtakım olumsuzlukların yaşanılması kaçınılmaz olur. Ayrıca sözünde durmamanın zayıf iradeli insanın sergileyeceği bir davranış olduğu bilinmelidir.

3.21. Şükür

Sözlükte “yapılan iyiliği bilmek ve onu yaymak, iyilik edeni iyiliğiyle övmek; minnettarlık” anlamına gelen şükür, ahlaki bir terim olarak “nimetin sahibini hatırlamak, iyilikte bulunana saygı duymak, onu övmek ve teşekkür etmek, nimetin değerini anlamak, nankör olmamak” anlamlarına gelir.¹¹⁵ Şükürün karşıtı ise “kadir kıymet bilmezlik, vefasızlık, nankörlük ve bencilliktir.”

Kur'ân-ı Kerîm'de şükür kelimesi ve türevleri yetmiş beş yerde geçmektedir. Bunların çoğunda Allah'ın nimetleri ve ihsanlarından söz edilmekte, dolayısıyla insanların Allah'a şükretmesi gerektiği bildirilmekte ve şükredenlere verilecek mükâfatlar anlatılmaktadır.¹¹⁶ Şüphesiz verilen nimetler karşısında nankörlük yapmak ve şükretmemek, Allah'ın hoşnut olmadığı bir durumdur. Bu olumsuz tavır, lütfedilen nimetlerin elden gitmesine de sebep olur.

Başgil'e göre şükür, insanın sahip olduğu nimetlerin, iyilik ve güzelliklerin farkına varmasını sağlayan ve mutluluğa götüren önemli değerlerden biridir. Şükür, hem insanlar içerisinde hem de yaratıcı nezdinde bireyin değerini artırır. Başgil “*kendinden üsttekilere değil, kendinden alttakilere bak, rahat*

112. İsra 17/34.

113. Mü'minun 23/8.

114. Başgil, *age.*, s. 74.

115. Mustafa Çağrırcı, “Şükür”, *DİA*, c. 39, İstanbul, 2010, s. 259; Gülşan Göcen, *Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*, Dem Yayınları, İstanbul, 2014, s. 70-71; Mehmet Canbulat, “Şükür”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 622-623.

116. Neml 27/40; İbrahim 14/7.

edersin” diyerek gençlerin Allah’ın verdiği sayısız nimetleri fark etmelerini ve daima şükretmelerini istemektedir.¹¹⁷ Günümüzde pek çok kimse Allah’ın kendisine lütfettiği sayısız nimetlere karşı gaflet içerisinde. Nankörlük/şükür-süzlük, bireyin ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkilemekte ve sağlıksız bir kişilik yapısının oluşmasına yol açmaktadır. Başgil’e göre şükür değeri, bireyin daha olumlu bir bakış açısı oluşturmasında ve pozitif kişilik geliştirilmesinde etkin bir rol oynamaktadır.

3.22. Yardımseverlik / İyilikte Bulunmak

Yardımlaşma, toplum hâlinde yaşamının doğal bir sonucudur. İnsanların birbirlerine muhtaç olmaları, karşılıklı olarak yardımlaşmalarını zorunlu kılmaktadır. İslam dini ihtiyaç sahiplerine, borçluya ve yolda kalmışa yardım etmeyi önemli bir ahlaki değer olarak kabul etmiştir. Kur’an’a göre, yardımlaşma, iyilikte bulunma ve paylaşma müminlerin en belirgin ve ayrılmaz özelliklerindedir.¹¹⁸

İyilik yapan ve yardımda bulunan kişi ile yapılan arasında sevgi ve yakınlık doğar. Yardım yapılarak topluma kazandırılan kişiler kin, nefret, haset, düşmanlık gibi duygulardan kurtulur. Düşünürümüze göre gençlere iyilik yapma ve yardımlaşma bilinci kazandırılmalıdır. O, iyilik yapma ve yardımlaşmanın sosyal hayatın bir gereği olduğunu, bireyler arasındaki insani vasıfların ön plana çıkmasına katkı sağladığını şöyle ifade eder; “*Başkalarından gördüğün kötülük, seni iyilik yapmaktan alıkoymasın. İyilik ibadettir, kötülükle hesaplaşmaz*”, “*Düşenin elinden tut. Ta ki sen de düştüğün zaman tutulacak el bulasın.*”¹¹⁹ Sonuç olarak Başgil’e göre iyilik yapma ve yardımlaşma toplumdaki birlikteliği güçlendiren, dostlukları artıran, haset, kin ve bencillik gibi duyguların giderilmesinde etkin rol oynayan bir değerdir.

3.23. Zamanı İyi Kullanmak

En fazla israf ettiğimiz nimetlerin başında zaman gelmektedir. Allah’ın üzerine yemin ederek önemine vurgu yaptığı zamana¹²⁰ karşı günümüz insanının vurdumduymazlığı içler acısıdır. Gençlerimizin büyük bir çoğunluğu vaktini bilgisayar ve televizyon karşısında geçirerek ömür sermayesini zayi etmektedir.

Başarılı olan insanların en önemli özelliği zamanı iyi kullanmaları ve iyi yöneten kimseler olmalarıdır. Ali Fuad Başgil, zamanı iyi kullanma konu

117. Başgil, *age.*, s. 77.

118. Bakara 2/3; Maide 5/2.

119. Başgil, *age.*, s. 76-77.

120. Allah Kur’an’da Kuşluk vaktine, geceye ve ikinci vaktine yemin eder. Bkz., Duha 93/1-2; Asr 103/1.

sunda gençleri uyarır ve zamanın boşa geçirilecek bir nimet olmadığını vurgular. O, “*gençliği boş yere harcama, onu kıymetlendirmeyi bil*”¹²¹ diyerek genç nesillerin, zamanı iyi yönetme bilinci kazanmalarını ister. Günümüzde sınırsız özgürlük teşvik edilerek, gençlik dönemi âdeta bir eğlence süreci olarak sunulmaktadır. Hâlbuki gençlik dönemi boşa harcanacak bir zaman değildir. Gelecek adına bilgi edinmek, ilim ve meslek öğrenmek için bu süreç eşsiz bir fırsattır. Başgil, bu dönemi iyi değerlendirmenin yolunun zamanı boşa geçirmemektен ve çalışmaktan geçtiğini gençlere hatırlatır.

Düşünürümüze göre bugünün işi yarına bırakılmamalı, her günün kendine göre işi ve sıkıntısı olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.¹²² Dinlenme bahanesiyle asla boş oturulmaması gerekir. Zira boş oturanın içi, işlemeyen demir gibi pas tutar.¹²³ Sonuç olarak Başgil, gençlerden zamanın kıymetini iyi idrak ederek layıkıyla değerlendirmelerini ve zamanın insana verilen en büyük nimet olduğunun bilincine varmalarını istemektedir.

4- Sonuç ve Değerlendirme

Yakın dönem fikir tarihimizin çok mühim simalarından biri olan Ali Fuad Başgil’in “Gençlerle Başbaşa” adlı eserinde yer alan değerleri tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma neticesinde söz konusu eserde; “*alçakgönüllülük/tevazu, başarılı olmak, cesaret, cömertlik, çalışkan olmak, danışmak/istişare etmek, doğruluk, dostluk, düşünmek/tefekkür etmek, empati, güvenilirlik, hoşgörü, iradeli olmak, merhamet, nezaket/kibarlık, öz konuşmak, sabırlı ve azimli olmak, saygı, sorumluluk, sözünde durmak, şükür, yardımseverlik/iyilikte bulunmak ve zamanı iyi kullanmak*” değerleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla incelenen eserin, yetişmekte olan genç nesillere değer aktarma noktasında önemli bir kaynak olduğu ve değerler eğitiminde faydalanılmasının yerinde olacağı kanaatine varmak mümkündür.

Araştırmaya konu olan “Gençlerle Başbaşa” adlı eserde tespit edilen değerler, Akbaş’ın değer sınıflamasında “geleneksel, demokratik, çalışma-iş” değer grupları içerisinde yer alırken, Schwartz’ın değer sınıflamasında “uyarılım, iyilikseverlik, başarı, gelenekselcilik ve uyma” değer grupları içerisinde yer almaktadır. Söz konusu eserde vurgulanan 23 değer 10’unun Schwartz’ın sınıflandırmasında, 8’inin ise Akbaş’ın sınıflandırmasında yer aldığı görülmektedir. Başgil’in eserinde yer alan değerler açısından her iki değer sınıfı karşılaştırıldığında, bunların pek işlevsel olmadıkları söylenebilir.

121. Başgil, *age.*, s. 75.

122. *age.*, s. 67.

123. *age.*, s. 70.

“Alçakgönüllülük/tevazu, cesaret, çalışkan olmak, doğruluk, dostluk, düşünmek/tefekkür etmek, empati, hoşgörü, merhamet, nezaket / kibarlık, saygı, sorumluluk, yardımseverlik/iyilikte bulunmak” hem değerler eğitimi yönergesinde hem de “Gençlerle Başbaşa” adlı eserde ortak olan değerlerdir.

Daha önce de ifade edildiği üzere 2018 yılında müfredatta yapılan değişiklikler neticesinde bütün öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması amaçlanan kök değerlere yer verilmiştir. “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” öğretim programlarında yer alan kök değerlerdir. “Dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sorumluluk, yardımseverlik” incelenen eserde de var olan ortak değerlerdendir. Dolayısıyla “Gençlerle Başbaşa” adlı eserin müfredat programlarıyla benzer değerlere vurgu yaptığı ve değerler eğitimi açısından zengin içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Ali Fuad Başgil, yetiştiği topluma ve milletine karşı olan vefa borcunu asla unutmamış; özellikle gençlere karşı her zaman ciddi bir sorumluluk hissi taşımıştır. “Gençlerle Başbaşa” adlı eseri bunun somut örneklerinden biridir. Değerler eğitimi için önemli bir kaynak olan bu eser ailede ebeveynler tarafından, okulda ise öğretmenler tarafından gençlere tavsiye edilmeli ve okutulmalıdır.

KAYNAKÇA

Ağırman, Cemal; “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak Empati ve Hadislerde Empati Örnekleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. X, sayı 2, 2006.

Akalın, Şükrü Haluk vd.; *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Akseki, Ahmet Hamdi; *Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*, sad. Ali Arslan Aydın, Nur yayınları, Ankara, 1991.

Aslan, Ömer; *Kur'an ve Hoşgörü*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005.

Aydın, M Zeki; *Ailede Ahlak Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Aydın, M Zeki- Şebnem Akyol Gürler ; *Okulda Değerler Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2013.

Aydın, Mustafa; *Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

Başgil, Ali Fuad; *Gençlerle Başbaşa*, Yağmur Yayınları, İstanbul 2014.

Bayar, Mustafa; “Ali Fuad Başgil’in Gençlere Yönelik Tavsiyeleri ve İdeal Gençlik Tasavvuru” *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 14, S. 52, Eylül-Aralık 2017.

Bilgin, Nuri; *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Sistem yayıncılık, İstanbul 1995.

Canbulat, Mehmet; “Şükür”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

_____ ; “Cömertlik”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

_____ ; “Sabır”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Çağrırcı, Mustafa; “Şükür”, TDVİA, c. 39, İstanbul 2010.

_____ ; “Tevazu”, TDVİA, c. 40, İstanbul 2011.

- _____ ; “Cömertlik”, TDVİA, c. 8, İstanbul 1993.
- _____ ; “Sıdk”, TDVİA, c. 37, İstanbul 2009.
- _____ ; “Sabır”, TDVİA, c. 35, İstanbul 2008.
- Dökmen, Üstün; *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Göcen, Gülüşan; *Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*, Dem Yayınları, İstanbul 2014.
- Güngör, Erol; *Değerler Psikolojisi*, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği, 1993.
- Hökelekli, Hayati; *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, Dem Yayınları, İstanbul 2013.
- _____ ; *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Karagöz, İsmail; “İstişare”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- _____ ; “Doğruluk”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Karaman, Fikret; “İrade”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Kılıç, Emrullah; *Materyalizm Karşısında Ali Fuad Başgil*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- Kıziler, Hamdi-Canikli, İlyas; *Değerler Eğitimi*, Deneme Yayınları, Karabük 2015.
- Kuşdil, M. Ersin-Kağıtçıbaşı, Çiğdem; “Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Swartz Değer Kuramı”, *Türk Psikolojisi Dergisi*, Sayı 45, 2000.
- Kutluer, İlhan; “Düşünme”, TDVİA, c. 10, İstanbul 1994.
- MEB; 18. Millî Eğitim Şurası Kararları, http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/18_sura.pdf adresinden alınmıştır. Erişim tarihi: 21.09.2018
- MEB; http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf, Erişim tarihi: 21.09.2018
- MEB; <http://mufredat.meb.gov.tr>.
- Muhammed b. Süleyman, *Büyük Hadis Külliyyatı –Cem’ul Fevâid*, (ter. Nim Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Oğuzkan, A.Ferhan; *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
- Özçelik, A Selçuk; “Ali Fuat Başgil”, TDVİA,c. V, İstanbul, 1992.
- Özensel, Ertan; “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1/3, 2003.
- Öztürk, Murat; “Klasik Türk Edebiyatında Babadan Oğula -Ebeveynden Çocuğa- Nasihat Geleneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı 39, 2013, s. 2, <http://www.akademikbakis.org>. (Erişim Tarihi: 25.09.2018)
- Pala, İskender; “*Nasihatname*”, TDVİA, c. XXXII, İstanbul 2006.
- Tarhan, Nevzat; *Güzel İnsan Modeli Ailede, Toplumda, Siyasette Değerler Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2013.
- Türcan, Talip; “Şura”, TDVİA, c. 39, İstanbul 2010.